

INTERNATIONAL JOURNAL
OF LAW, GOVERNMENT
AND COMMUNICATION
(IJLGC)

www.gaexcellence.com/ijlgc

**MODEL HARMONISASI PENGHAKIMAN INKAR
ANTARA MAHKAMAH SYARIAH DAN MAHKAMAH
SIVIL: ANALISIS PENGUATKUASAAN PERINTAH**

*MODEL OF HARMONIZATION OF DEFAULT JUDGMENT BETWEEN
SYARIAH COURTS AND CIVIL COURTS: ANALYSIS OF THE
ENFORCEMENT OF THE ORDER*

Noor Amni Mohd Zaki¹, Nur Sarah Tajul Urus^{2*}, Mohd Hazwan Ismail³, Mohamad Azhan Yahya⁴, Iswandi Harahap Burhanuddin⁵, Meryem Abous⁶

¹ Kulliyyah Syariah dan Undang-Undang, Universiti Islam Antarabangsa Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS), Kuala Ketil, Kedah Darul Aman, Malaysia

 nooramnizaki@gmail.com

 NA

² Kulliyyah Syariah dan Undang-Undang, Universiti Islam Antarabangsa Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS), Kuala Ketil, Kedah Darul Aman, Malaysia

 nursarah@unishams.edu.my

 <https://orcid.org/0009-0002-8282-5278>

³ Kulliyyah Syariah dan Undang-Undang, Universiti Islam Antarabangsa Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS), Kuala Ketil, Kedah Darul Aman, Malaysia

 mhazwan@unishams.edu.my

 <https://orcid.org/0000-0001-9991-6809>

⁴ Fakulti Undang-Undang, Universiti Kebangsaan Malaysia 43650 UKM-Bangi, Selangor, Malaysia

 azhan@ukm.edu.my

 <https://orcid.org/0000-0001-7441-882X>

⁵ Faculty of Syariah and Law Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, Nilai, Negeri Sembilan, Malaysia

 iswandi@usim.edu.my

 <https://orcid.org/0000-0001-7708-3236>

⁶ Kulliyyah Syariah dan Undang-Undang, Universiti Islam Antarabangsa Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS), Kuala Ketil, Kedah Darul Aman, Malaysia

 meryemabous@unishams.edu.my

 NA

*Corresponding Author

Article Info:

Article history:

Received date: 05.07.2026

Revised date: 20.07.2026

Accepted date: 09.08.2026

Published date: 17.09.2026

Abstrak:

Kelemahan penguatkuasaan penghakiman ingkar di Mahkamah Syariah menimbulkan isu dari segi pematuhan perintah mahkamah, tempoh penyelesaian kes dan keberkesanan pelaksanaan keputusan. Walaupun penghakiman ingkar merupakan mekanisme penting untuk memastikan kelancaran prosiding, pelaksanaannya masih berdepan cabaran dari

To cite this document:

Zaki, N. A. M., Tajul Urus, N. S., Ismail, M. H., Yahya, M. A., Burhanuddin, I. H., & Abous, M. (2026). Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar Antara Mahkamah Syariah Dan Mahkamah Sivil: Analisis Penguatkuasaan Perintah. *International Journal of Law, Government and Communication*, 11(45), 275-291.

sudut prosedur dan tindakan susulan selepas perintah dikeluarkan. Keadaan ini menunjukkan keperluan kepada satu pendekatan yang lebih tersusun bagi memperkukuh penguatkuasaan tanpa menjejaskan ciri dan prinsip Mahkamah Syariah. Sehubungan itu, artikel ini bertujuan menilai prosedur dan mekanisme penguatkuasaan penghakiman ingkar di Mahkamah Syariah Pulau Pinang, serta membuat perbandingan terpilih dengan Mahkamah Sivil Malaysia sebagai rujukan bagi cadangan penambahbaikan model pelaksanaan. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif deskriptif melalui analisis doktrinal terhadap Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah (Pulau Pinang), Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012, laporan tahunan kehakiman dan kes-kes rayuan berkaitan penghakiman ingkar. Dapatan kajian menunjukkan bahawa cabaran utama bukan pada pengeluaran penghakiman ingkar, tetapi pada aspek penguatkuasaan dan pematuhan perintah selepas penghakiman dibuat. Analisis perbandingan menunjukkan bahawa struktur pelaksanaan yang lebih teratur dalam sistem Mahkamah Sivil boleh dijadikan rujukan dalam memperkukuh mekanisme penguatkuasaan di Mahkamah Syariah. Berdasarkan dapatan tersebut, artikel ini mencadangkan Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar yang mengekalkan kerangka dan autonomi Mahkamah Syariah, namun mengadaptasi elemen pelaksanaan yang lebih sistematik bagi meningkatkan keberkesanan penguatkuasaan dan pematuhan perintah mahkamah.

DOI:10.35631/IJLGC.1145018

Kata Kunci:

Keadilan Prosedural, Mahkamah Sivil, Mahkamah Syariah, Model Harmonisasi, Penghakiman Ingkar, Pluralisme Undang-Undang.

Abstract:

The weaknesses in the enforcement of default judgments in the Syariah Courts have raised concerns regarding compliance with court orders, the timeliness of case resolution, and the overall effectiveness of judgment enforcement. Although default judgment serves as an important procedural mechanism to ensure the smooth progression of legal proceedings, its implementation continues to face challenges in terms of procedural requirements and post-judgment enforcement measures. This situation highlights the need for a more structured approach to strengthen enforcement while preserving the distinctive characteristics and principles of the Syariah Courts. Accordingly, this article aims to evaluate the procedures and enforcement mechanisms for default judgments in the Syariah Court of Penang and to undertake a selected comparative analysis with the Malaysian Civil Courts as a reference for proposing improvements to the existing enforcement model. This study adopts a descriptive qualitative methodology through doctrinal analysis of the *Syariah Court Civil Procedure Enactment (Penang)*, the *Rules of Court 2012*, annual judicial reports, and appellate cases relating to default judgments. The findings indicate that the principal challenge lies not in the issuance of default judgments, but rather in the enforcement and compliance with court orders after the judgments have been delivered. The comparative analysis demonstrates that the more structured enforcement framework of the Civil Court system may serve as a useful reference for strengthening enforcement mechanisms within the Syariah Courts. Based on these findings, this article proposes a Default Judgment Harmonisation Model that preserves the institutional framework and autonomy of the Syariah Courts while adapting more

systematic enforcement elements to enhance the effectiveness of judgment enforcement and compliance with court orders.

© The authors (2026). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. For commercial re-use, please contact ijlgc@gaexcellence.com

Keyword:

Civil Court, Default Judgment, Harmonisation Model, Legal Pluralism, Procedural Justice, Syariah Court.

Pengenalan

Malaysia mengamalkan sistem perundangan dual yang memisahkan bidang kuasa antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil, di mana Mahkamah Syariah mengendalikan perkara berkaitan orang Islam manakala Mahkamah Sivil mentadbir kes sivil secara umum (Mahmod & Buang, 2016). Dalam konteks prosiding mal, penghakiman ingkar merujuk kepada keputusan mahkamah yang diberikan apabila defendan gagal hadir atau gagal memfailkan pembelaan dalam tempoh yang ditetapkan, sekali gus membolehkan mahkamah membuat keputusan berdasarkan tuntutan plaintif.

Walaupun bagaimanapun, isu utama yang timbul bukan semata-mata pada proses pengeluaran penghakiman ingkar, tetapi pada aspek penguatkuasaan perintah selepas penghakiman dibuat. Dalam amalan Mahkamah Syariah, khususnya melibatkan perintah nafkah dan tuntutan keluarga, tahap pematuhan terhadap perintah mahkamah masih tidak konsisten dan sering berdepan kelewatan pelaksanaan serta kekangan mekanisme penguatkuasaan yang sistematik (JKSM, 2023). Keadaan ini menjejaskan keberkesanan penghakiman ingkar sebagai satu instrumen penyelesaian kes yang cepat dan berkesan.

Mahkamah Syariah Pulau Pinang beroperasi di bawah Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah 2004 yang menyediakan kerangka prosedur bagi prosiding mal termasuk penghakiman ingkar. Walaupun enakmen tersebut memberi ruang budi bicara kepada hakim serta mengambil kira faktor kebajikan dan konteks sosial pihak-pihak, pelaksanaan selepas penghakiman masih bergantung kepada tindakan susulan yang tidak seragam dan kurang berstruktur dari segi mekanisme penguatkuasaan. Hal ini berbeza dengan sistem Mahkamah Sivil yang mempunyai prosedur pelaksanaan perintah yang lebih tersusun di bawah Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012, khususnya berkaitan penguatkuasaan penghakiman dan tindakan pelaksanaan selepas keputusan mahkamah direkodkan.

Justeru, jurang utama yang dapat dikenal pasti ialah ketiadaan satu kerangka penguatkuasaan penghakiman ingkar yang lebih sistematik dalam konteks Mahkamah Syariah, walaupun keperluan terhadap pematuhan perintah mahkamah adalah semakin mendesak. Tanpa mekanisme pelaksanaan yang jelas dan tersusun, penghakiman ingkar berisiko menjadi keputusan formal semata-mata tanpa impak praktikal terhadap pematuhan pihak yang diperintah.

Sehubungan itu, kajian ini memfokuskan kepada analisis penguatkuasaan selepas penghakiman ingkar di Mahkamah Syariah Pulau Pinang serta meneliti elemen prosedural dalam Mahkamah Sivil Malaysia sebagai rujukan bagi penambahbaikan mekanisme pelaksanaan. Berdasarkan analisis tersebut, kajian ini mencadangkan Model Harmonisasi

Penghakiman Ingkar yang mengekalkan kerangka dan autonomi Mahkamah Syariah, namun mengadaptasi elemen prosedural pelaksanaan yang lebih tersusun daripada sistem Mahkamah Sivil bagi memperkukuh keberkesanan penguatkuasaan dan meningkatkan kadar pematuhan perintah mahkamah.

Metodologi

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif berbentuk deskriptif yang digabungkan dengan analisis doktrinal. Pendekatan ini dipilih kerana kajian memfokuskan kepada penelitian peruntukan undang-undang, prosedur mahkamah serta amalan pelaksanaan perintah selepas penghakiman ingkar. Melalui kaedah ini, analisis dijalankan secara sistematik terhadap kerangka prosedur di Mahkamah Syariah, di samping meneliti elemen prosedural terpilih dalam Mahkamah Sivil sebagai rujukan bagi aspek penguatkuasaan. Reka bentuk kajian ini membolehkan penilaian dibuat secara khusus terhadap kelemahan mekanisme penguatkuasaan pasca-penghakiman tanpa melibatkan perbahasan falsafah kehakiman secara umum.

Data kajian diperoleh daripada sumber primer dan sekunder bagi memastikan ketepatan serta keluasan analisis. Sumber primer utama ialah Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah Pulau Pinang 2004 yang menjadi asas kepada prosedur penghakiman ingkar dalam Mahkamah Syariah. Selain itu, Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012 turut dirujuk secara terpilih, khususnya berkaitan prosedur pelaksanaan penghakiman dan mekanisme penguatkuasaan perintah mahkamah dalam sistem kehakiman sivil.

Kajian ini juga meneliti laporan tahunan Badan Kehakiman Malaysia dan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia bagi tempoh 2015 hingga 2024 untuk mengenal pasti trend tempoh penyelesaian kes, kadar pematuhan terhadap perintah mahkamah serta cabaran dalam pelaksanaan perintah. Di samping itu, analisis kes-kes mahkamah yang berkaitan dengan penghakiman ingkar dan penguatkuasaan perintah, khususnya melibatkan perintah nafkah dan tuntutan kekeluargaan, dilaksanakan bagi memahami aplikasi praktikal peruntukan undang-undang. Literatur akademik berkaitan prosedur mahkamah, penguatkuasaan perintah serta pentadbiran kehakiman turut dirujuk sebagai sokongan kepada kerangka analisis.

Analisis data dijalankan melalui tiga peringkat utama. Pertama, analisis doktrinal terhadap peruntukan statut dan kaedah mahkamah bagi mengenal pasti struktur prosedur penghakiman ingkar serta langkah pelaksanaan perintah selepas penghakiman di Mahkamah Syariah. Kedua, analisis perbandingan terhadap dilaksanakan terhadap prosedur pelaksanaan penghakiman dalam Mahkamah Sivil, dengan penekanan kepada aspek penguatkuasaan perintah dan tindakan susulan selepas keputusan direkodkan. Perbandingan ini bertujuan mengenal pasti elemen prosedural yang lebih tersusun dan berkesan untuk dijadikan rujukan penambahbaikan.

Ketiga, analisis tematik dijalankan bagi mengenal pasti kelemahan utama dalam mekanisme penguatkuasaan penghakiman ingkar, termasuk isu ketidakpatuhan terhadap perintah, kelewatan pelaksanaan serta ketiadaan prosedur susulan yang sistematik. Dapatan analisis ini seterusnya dijadikan asas bagi pembangunan Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar yang memberi penekanan kepada penambahbaikan aspek penguatkuasaan, dengan mengadaptasi elemen prosedural yang bersesuaian tanpa menjejaskan kerangka perundangan dan bidang kuasa Mahkamah Syariah.

Sorotan Karya

Kajian literatur menunjukkan bahawa penghakiman ingkar merupakan instrumen penting dalam memastikan keputusan mahkamah dapat dikuatkuasakan dengan berkesan. Namun, dalam konteks sistem perundangan dual di Malaysia yang memisahkan Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil, pelaksanaan dan penguatkuasaan perintah mahkamah selepas penghakiman ingkar dilihat berbeza dari segi struktur prosedur dan tindakan susulan.

Sistem Dual dan Paradigma Keadilan

Malaysia mengamalkan sistem perundangan dual yang memisahkan bidang kuasa antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil (Mahmod & Buang, 2016). Pemisahan ini mewujudkan dua kerangka prosedur yang berbeza dalam pengendalian kes, termasuk dalam konteks penghakiman ingkar. Literatur terdahulu menegaskan bahawa perbezaan struktur prosedur dan pentadbiran kehakiman boleh memberi kesan kepada tahap pematuhan terhadap perintah mahkamah serta keberkesanan pelaksanaan keputusan (Tamanaha, 2019; Tyler, 2006). Dalam sistem dual ini, cabaran utama bukan hanya pada pemberian penghakiman, tetapi pada sejauh mana perintah mahkamah dapat dilaksanakan secara konsisten dan berkesan selepas keputusan dibuat.

Penguatkuasaan Perintah Mahkamah

Kajian terdahulu menunjukkan bahawa cabaran utama dalam pelaksanaan keputusan Mahkamah Syariah bukan semata-mata terletak pada proses memperoleh penghakiman, tetapi pada tahap keberkesanan penguatkuasaan selepas penghakiman. Ismail, Tajul Urus dan Wan Jusoh (2026) mendapati bahawa kelewatan dan ketidakpatuhan terhadap perintah nafkah menjejaskan keberkesanan sistem keadilan Syariah, sekali gus menunjukkan keperluan kepada mekanisme pelaksanaan yang lebih sistematik.

Harmonisasi Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil

Perbincangan mengenai hubungan antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil bukanlah isu baharu dalam sistem perundangan Malaysia. Tajul Urus (2016) menjelaskan bahawa harmonisasi antara kedua-dua sistem perundangan perlu difahami sebagai suatu usaha penyelarasan yang mengekalkan autonomi bidang kuasa masing-masing, di samping meningkatkan keberkesanan pentadbiran keadilan. Pendekatan tersebut membuka ruang kepada pembangunan model yang menumpukan aspek penyelarasan prosedur dan pelaksanaan tanpa memerlukan perubahan terhadap struktur perundangan sedia ada.

Penghakiman Ingkar dalam Mahkamah Sivil

Dalam Mahkamah Sivil, penghakiman ingkar diatur di bawah Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012 (Order 13 & 19), dengan penekanan pada notis sah, tempoh pembelaan, dan mekanisme pematuhan. Pendekatan ini bertujuan memastikan konsistensi keputusan dan kepastian undang-undang, seiring dengan teori rule of law (Tyler, 2006). Namun, kajian empirikal mendapati bahawa kadar pematuhan terhadap perintah mahkamah, terutamanya perintah nafkah, masih menghadapi cabaran kerana kekangan eksekusi dan penguatkuasaan (Said et al., 2021).

Penghakiman Ingkar dalam Mahkamah Syariah

Mahkamah Syariah Pulau Pinang beroperasi di bawah Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah 2004, yang memberikan ruang budi bicara kepada hakim dalam menetapkan penghakiman ingkar. Prinsip sulh, maqasid al-Shari'ah, dan kesejahteraan keluarga menjadi asas pertimbangan hakim (Kamali, 2021; Buang et al., 2022). Fleksibiliti ini membolehkan hakim menimbang konteks sosial pihak, kemampuan kewangan, dan risiko kemudaratannya, tetapi juga menghasilkan variasi keputusan dan tempoh penyelesaian yang tidak seragam (Zubaidi Sulaiman & Buang, 2023).

Kajian terkini menekankan bahawa walaupun budi bicara Syariah meningkatkan keadilan substantif, ketiadaan parameter struktur menyebabkan isu konsistensi, keseragaman, dan pematuan perintah mahkamah (Zulkipli & Mohamad, 2025). Oleh itu, harmonisasi antara kepastian prosedur Mahkamah Sivil dan fleksibiliti substantif Mahkamah Syariah menjadi semakin relevan.

Keadilan Prosedural dan Legitimasi Kehakiman

Teori procedural justice menekankan bahawa legitimasi kehakiman bergantung kepada persepsi keadilan dalam proses, bukan semata-mata hasil keputusan (Tyler, 2006). Dalam konteks penghakiman ingkar, integrasi prinsip ini dengan maqasid al-Shari'ah dapat meningkatkan pematuan sukarela terhadap perintah mahkamah, memperkukuh persepsi legitimasi, dan menyokong keberkesanan penguatkuasaan (JKSM, 2023; Tamanaha, 2019). Kajian-kajian terkini menekankan bahawa pengenalan parameter diskresi berstruktur, garis panduan pelaksanaan, dan pemantauan kadar pematuan dapat menjadikan penghakiman ingkar lebih konsisten dan adil tanpa menjejaskan autonomi masing-masing (Buang et al., 2022; Zubaidi Sulaiman & Buang, 2023).

Sintesis Sorotan Literatur dan Jurang Penyelidikan

Berdasarkan sorotan literatur, jelas bahawa walaupun kajian terdahulu telah membincangkan aspek harmonisasi sistem perundangan, penghakiman ingkar dan penguatkuasaan perintah mahkamah secara berasingan, masih belum wujud suatu model yang mengintegrasikan ketiga-tiga elemen tersebut dalam satu kerangka operasional yang komprehensif, justeru kajian ini meneruskan kesinambungan penyelidikan sedia ada dengan membangunkan Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar bagi memperkukuh pelaksanaan dan penguatkuasaan perintah antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil.

Jadual 1: Perbandingan Fokus Pengurusan Kes dan Penguatkuasaan Perintah antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil (2015–2024)

Tahun	Mahkamah Syariah (JKSM)	Mahkamah Sivil (Judiciary Malaysia)	Implikasi terhadap Penghakiman Ingkar
2015	JKSM memberi penekanan kepada pengurusan kes, pemantapan rekod kehakiman dan pengukuhan Bahagian Sokongan Keluarga (BSK) dalam	Sistem kehakiman sivil terus menggunakan mekanisme penguatkuasaan berasaskan Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012 seperti writ pelaksanaan dan	Perbezaan utama bukan pada kuasa membuat keputusan, tetapi mekanisme selepas penghakiman.

	membantu penguatkuasaan perintah nafkah.	prosiding terhadap penghutang penghakiman.	
2016	Penguatan penyelarasan pentadbiran kehakiman Syariah melalui JKSM dan negeri-negeri.	Penambahbaikan pengurusan kes melalui pendekatan pengurusan kehakiman berstruktur.	Menunjukkan keperluan penyelarasan prosedur antara dua sistem.
2017	Penekanan kepada keberkesanan penyelesaian kes keluarga dan penguatkuasaan perintah.	Penggunaan pendekatan pengurusan kes aktif oleh mahkamah sivil.	Mahkamah Sivil lebih berstruktur dari segi tindakan pasca-penghakiman.
2018	JKSM menerbitkan laporan tahunan yang menunjukkan peranan BSK dalam membantu isu tunggakan nafkah dan pemantauan perintah.	Sistem sivil terus menggunakan instrumen pelaksanaan statutori.	Menunjukkan isu pematuhan menjadi cabaran utama selepas keputusan dibuat.
2019	Penguatan penyampaian perkhidmatan kehakiman Syariah melalui transformasi pentadbiran.	Pendekatan digitalisasi kehakiman diperluaskan.	Digitalisasi boleh menyokong pemantauan perintah.
2020	Pandemik COVID-19 memberi kesan kepada pengurusan prosiding dan pelaksanaan perintah.	Mahkamah Sivil memperkenalkan penggunaan teknologi secara meluas melalui prosiding dalam talian.	Keperluan mekanisme pemantauan alternatif semakin ketara.
2021	JKSM meneruskan fungsi pengurusan kes dan penguatkuasaan melalui BSK.	Judiciary Malaysia memperkukuh penyelesaian kes tertunggak selepas pandemik.	Kedua-dua sistem menghadapi cabaran backlog dan pematuhan.
2022	Penguatan pentadbiran kehakiman Syariah dan penyelarasan amalan antara negeri.	Mahkamah Sivil meneruskan reformasi pengurusan kes.	Perbezaan prosedur masih wujud dalam pelaksanaan perintah.
2023	JKSM menekankan keberkesanan penyampaian keadilan dan sokongan keluarga.	Judiciary Malaysia meningkatkan kecakapan penyelesaian kes.	Keberkesanan keputusan bergantung kepada pelaksanaan selepas penghakiman.
2024	Keperluan memperkukuh mekanisme pemantauan pematuhan perintah semakin diberi perhatian.	Sistem sivil mengekalkan prosedur formal pelaksanaan penghakiman.	Menyokong keperluan Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar.

Sumber: Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM), *Laporan Tahunan JKSM 2015, 2018, 2020 dan 2021*. Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012 dan Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah negeri-negeri.

Dapatan Kajian

Kajian ini mendapati bahawa perbezaan yang lebih ketara antara Mahkamah Syariah Pulau Pinang dan Mahkamah Sivil Malaysia bukanlah pada peringkat pemberian penghakiman ingkar, tetapi pada tahap pelaksanaan dan penguatkuasaan perintah selepas penghakiman

tersebut direkodkan. Dari sudut prosedur asas, kedua-dua sistem memperuntukkan mekanisme untuk membolehkan penghakiman diberikan sekiranya pihak defendan gagal hadir atau gagal memfailkan pembelaan dalam tempoh yang ditetapkan. Namun demikian, jurang perbezaan menjadi lebih jelas apabila meneliti keberkesanan dan keseragaman tindakan susulan selepas penghakiman dibuat.

Mahkamah Syariah beroperasi di bawah Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah 2004 yang memberikan ruang budi bicara yang relatif luas kepada hakim, khususnya dalam kes-kes yang melibatkan nafkah, hak penjagaan anak dan kesejahteraan institusi keluarga. Pendekatan ini selaras dengan prinsip keadilan substantif yang menekankan pertimbangan konteks sosial, kemampuan kewangan pihak-pihak, serta maslahat keluarga secara keseluruhan (Buang, Mat Hussin, & Daud, 2022; Kamali, 2021). Dalam kerangka ini, hakim mempunyai fleksibiliti untuk menyesuaikan bentuk dan kadar perintah berdasarkan realiti kes. Walau bagaimanapun, dapatan kajian menunjukkan bahawa selepas sesuatu penghakiman ingkar diberikan, pelaksanaan perintah tersebut tidak sentiasa dilaksanakan secara seragam antara satu kes dengan kes yang lain. Keberkesanan pelaksanaan sering kali bergantung kepada inisiatif pihak yang berjaya serta tahap tindakan susulan yang diambil, sekali gus mewujudkan variasi dalam tempoh dan tahap pematuhan.

Sebaliknya, Mahkamah Sivil yang berasaskan Kaedah-Kaedah Mahkamah 2012, khususnya di bawah Order 13 dan Order 19, memperuntukkan tatacara yang lebih terperinci dari segi penyampaian notis, penetapan garis masa, serta mekanisme pelaksanaan perintah. Struktur prosedur yang lebih formal dan berperingkat ini menyediakan kerangka pelaksanaan yang jelas, termasuk kaedah penguatkuasaan seperti writ penyitaan dan penjualan, prosiding komital, serta pelaksanaan penghakiman melalui pelbagai instrumen statutori (Mahmod & Buang, 2016). Pendekatan yang lebih tersusun ini membantu memastikan bahawa keputusan mahkamah bukan sahaja direkodkan secara sah, tetapi juga dilaksanakan secara lebih konsisten dan dapat dipantau keberkesanan.

Analisis terhadap laporan tahunan Badan Kehakiman Malaysia (2015–2024) dan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia menunjukkan perbezaan yang signifikan dari segi tempoh penyelesaian kes dan tahap pematuhan terhadap perintah mahkamah. Secara umum, Mahkamah Sivil dilaporkan menyelesaikan kebanyakan kes dalam tempoh sekitar tiga hingga enam bulan, manakala Mahkamah Syariah mencatatkan tempoh yang lebih panjang, iaitu antara enam hingga empat belas bulan. Tempoh ini termasuk proses sulh, perbicaraan, serta pertimbangan kehakiman sebelum sesuatu keputusan dimuktamadkan (JKSM, 2023). Dari segi pematuhan, kadar pematuhan terhadap perintah nafkah dalam sistem Syariah dilaporkan lebih rendah berbanding kadar pelaksanaan perintah kewangan dalam sistem Sivil (Zulkipli & Mohamad, 2025; Hashim & Nor, 2026). Perbezaan ini mencerminkan cabaran praktikal dalam memastikan keberkesanan penguatkuasaan, khususnya dalam konteks tuntutan kekeluargaan.

Walaupun bagaimanapun, statistik yang dianalisis tidak secara langsung membuktikan punca kelemahan penguatkuasaan. Sebaliknya, data tersebut lebih menggambarkan pola dan kecenderungan cabaran dalam pelaksanaan perintah selepas penghakiman. Dapatan kajian menunjukkan bahawa antara isu utama yang dikenal pasti ialah ketidakseragaman tindakan pelaksanaan, kebergantungan yang tinggi kepada budi bicara hakim dalam menentukan bentuk dan tahap tindakan susulan, serta ketiadaan prosedur pelaksanaan khusus yang lebih tersusun bagi kes penghakiman ingkar.

Selain itu, kajian turut mendapati bahawa ketiadaan garis panduan pelaksanaan yang komprehensif dan standard operasi yang jelas boleh menyumbang kepada perbezaan tempoh pelaksanaan serta tahap pematuhan perintah, khususnya dalam kes melibatkan nafkah dan tuntutan kekeluargaan (Kamali, 2021; Zubaidi Sulaiman & Buang, 2023). Tanpa kerangka pelaksanaan yang sistematik, keberkesanan sesuatu perintah banyak bergantung kepada faktor luaran seperti kesediaan pihak yang kalah untuk mematuhi perintah atau keupayaan pihak yang berjaya untuk memohon tindakan penguatkuasaan lanjut.

Jadual 2: Kes-Kes Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil

Kes	Fakta Kes	Isu Undang-Undang	Prinsip / Keputusan Mahkamah
Latifah Mat Zin v Rosmawati Sharibun & Anor [2007] 5 MLJ 101	Pertikaian berkaitan harta pusaka yang melibatkan konflik bidang kuasa antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil.	Sama ada sesuatu pertikaian yang mempunyai unsur undang-undang Islam secara automatik berada di bawah bidang kuasa Mahkamah Syariah atau masih boleh diputuskan oleh Mahkamah Sivil.	Mahkamah Persekutuan memutuskan bahawa bidang kuasa Mahkamah Syariah adalah tertakluk kepada Perlembagaan Persekutuan dan undang-undang bertulis. Pembahagian bidang kuasa antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil hendaklah ditentukan berdasarkan peruntukan undang-undang yang berkuat kuasa.
JRI Resources Sdn Bhd v Kuwait Finance House (Malaysia) Berhad [2019] 5 MLJ 145	Pertikaian transaksi kewangan Islam yang melibatkan hubungan antara prinsip Syariah dan undang-undang sivil.	Bagaimana Mahkamah Sivil perlu mengambil kira prinsip Syariah dalam menentukan pertikaian berkaitan transaksi kewangan Islam.	Mahkamah Persekutuan menegaskan bahawa Mahkamah Sivil mengaplikasikan undang-undang sivil sebagai kerangka utama penghakiman, namun boleh merujuk prinsip Syariah apabila diperuntukkan oleh undang-undang.
Hasmah Binti Mustafa lwn Megat Husin Bin Ishak (Notis Penghakiman: Tunggakan Nafkah Anak, Mahkamah	Kes melibatkan kegagalan membayar tunggakan nafkah anak berjumlah RM5,900. Mahkamah mengeluarkan Notis	Keberkesanan mekanisme penguatkuasaan terhadap pihak yang ingkar mematuhi perintah nafkah Mahkamah Syariah.	Selepas tindakan penguatkuasaan dimulakan, penghutang penghakiman menjelaskan keseluruhan tunggakan nafkah anak. Kes ini

Syariah Kelantan, 2015)	Penghakiman dan memberi amaran bahawa tindakan pengkomitan boleh dikenakan sekiranya perintah tidak dipatuhi.		menunjukkan keberkesanan mekanisme penguatkuasaan dalam memastikan pematuhan terhadap perintah mahkamah.
-------------------------	---	--	--

Sumber: Penulis (2026)

Jadual 3: Analisis Kes

Tema Analisis	Dapatan	Implikasi kepada Model Harmonisasi
Bidang Kuasa	Kes <i>Latifah Mat Zin</i> menegaskan bahawa bidang kuasa Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil ditentukan oleh Perlembagaan Persekutuan dan undang-undang bertulis.	Model harmonisasi perlu menghormati sempadan bidang kuasa tanpa mencampurkan fungsi kedua-dua mahkamah.
Penyelarasan Prinsip Perundangan	Kes <i>JRI Resources</i> menunjukkan bahawa prinsip Syariah boleh diintegrasikan dalam sistem sivil melalui mekanisme undang-undang yang diperuntukkan.	Model perlu memberi penekanan kepada penyelarasan prosedur dan prinsip tanpa mengubah struktur sistem perundangan sedia ada.
Pelaksanaan Penghakiman	Kes <i>Hasmah Binti Mustafa</i> membuktikan bahawa keberkesanan sesuatu perintah bergantung kepada mekanisme penguatkuasaan selepas penghakiman.	Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar perlu memberi fokus kepada mekanisme pelaksanaan, pemantauan pematuhan dan tindakan penguatkuasaan bagi meningkatkan keberkesanan keputusan mahkamah.

Sumber: Penulis (2026)

Analisis ketiga-tiga kes menunjukkan bahawa isu utama dalam penghakiman ingkar bukan hanya berkaitan proses membuat keputusan oleh mahkamah, tetapi turut melibatkan sempadan bidang kuasa, penyelarasan prinsip perundangan serta keberkesanan pelaksanaan penghakiman selepas sesuatu perintah dikeluarkan. Kes *Latifah Mat Zin* dan *JRI Resources* memperlihatkan kepentingan penyelarasan antara sistem Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil dalam kerangka Perlembagaan Persekutuan, manakala kes *Hasmah Binti Mustafa* membuktikan bahawa keberkesanan sesuatu penghakiman bergantung kepada mekanisme penguatkuasaan yang efisien. Justeru, dapatan ini menyokong keperluan membangunkan Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar yang mengintegrasikan aspek prosedur, pelaksanaan dan pemantauan pematuhan bagi meningkatkan keberkesanan sistem kehakiman di Malaysia.

Secara keseluruhannya, dapatan ini menunjukkan bahawa cabaran utama dalam konteks penghakiman ingkar bukanlah terletak pada mekanisme pemberian penghakiman itu sendiri, tetapi pada tahap keberkesanan dan keseragaman penguatkuasaan selepas penghakiman

dibuat. Justeru, penambahbaikan yang dicadangkan dalam kajian ini memberi penekanan kepada aspek penyelarasan prosedur pelaksanaan dan pengukuhan mekanisme penguatkuasaan agar keputusan mahkamah dapat direalisasikan secara lebih berkesan dan berautoriti.

Perbincangan

Implikasi Perbezaan Prosedur Terhadap Penguatkuasaan dan Keberkesanan

Dapatan kajian menunjukkan bahawa perbezaan antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil lebih ketara pada aspek pelaksanaan perintah selepas penghakiman ingkar, berbanding pada proses penghakiman itu sendiri. Walaupun Mahkamah Sivil mempunyai prosedur yang lebih jelas dari segi garis masa dan pelaksanaan perintah, kajian terdahulu turut mengakui bahawa mekanisme penguatkuasaan masih berdepan cabaran institusi, kekangan sumber dan prosedur eksekusi yang kompleks, khususnya dalam kes nafkah (Said et al., 2021; Mahmod & Buang, 2021).

Dalam konteks kajian ini, tempoh penyelesaian kes yang lebih panjang dan kadar pematuhan perintah yang lebih rendah dalam sistem Syariah menunjukkan bahawa isu utama bukan pada pemberian penghakiman ingkar, tetapi pada keberkesanan pelaksanaan perintah selepas penghakiman. Walaupun Mahkamah Syariah memberi ruang budi bicara kepada hakim dengan mengambil kira kemampuan pihak dan konteks keluarga, pelaksanaan perintah banyak bergantung kepada tindakan susulan yang tidak seragam. Keadaan ini boleh menjejaskan konsistensi pelaksanaan perintah dan melambatkan penyelesaian kes, terutamanya dalam kes nafkah dan tuntutan kekeluargaan (Buang, Mat Hussin, & Daud, 2022; Kamali, 2021).

Dapatan ini menunjukkan bahawa fleksibiliti yang wujud dalam sistem Syariah memberi kelebihan dari sudut pertimbangan konteks sosial, namun tanpa garis panduan pelaksanaan yang lebih jelas, ia boleh menimbulkan variasi dalam tempoh pelaksanaan dan tahap pematuhan perintah. Oleh itu, keperluan kepada mekanisme pelaksanaan yang lebih tersusun adalah penting bagi memastikan penghakiman ingkar bukan sekadar keputusan formal, tetapi benar-benar dapat dikuatkuasakan secara berkesan.

Pematuhan Perintah dan Persepsi terhadap Proses Kehakiman

Teori keadilan prosedural menekankan bahawa kejelasan proses dan konsistensi pelaksanaan boleh mempengaruhi tahap pematuhan terhadap keputusan mahkamah (Tyler, 2006). Dalam konteks kajian ini, dapatan berkaitan tempoh pelaksanaan dan kadar pematuhan perintah menunjukkan bahawa proses pelaksanaan yang lebih jelas dan tersusun berpotensi meningkatkan pematuhan pihak terhadap perintah mahkamah. Kajian di Malaysia turut menunjukkan bahawa pihak lebih cenderung mematuhi perintah mahkamah apabila prosedur dilihat konsisten dan mudah difahami (Hashim & Nor, 2026).

Sehubungan itu, perbincangan ini menyokong dapatan kajian bahawa pengukuhan aspek prosedur pelaksanaan, khususnya selepas penghakiman ingkar, boleh membantu meningkatkan keberkesanan penguatkuasaan tanpa menjejaskan budi bicara hakim dalam sistem Syariah. Pendekatan ini lebih praktikal berbanding perubahan pada prinsip

penghakiman, kerana isu utama yang dikenal pasti dalam kajian ini berkait dengan pelaksanaan perintah, bukannya proses membuat keputusan semata-mata.

Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar

Berdasarkan dapatan kajian yang menunjukkan cabaran utama pada peringkat pelaksanaan dan pematuhan perintah selepas penghakiman ingkar, kajian ini mencadangkan Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar yang memberi tumpuan kepada penambahbaikan aspek penguatkuasaan tanpa menjejaskan kerangka dan bidang kuasa Mahkamah Syariah.

Pertama, model ini menekankan penyelarasan aspek prosedur pelaksanaan dengan mengambil rujukan kepada struktur prosedur Mahkamah Sivil yang lebih jelas dari segi notis, garis masa dan tindakan susulan selepas penghakiman. Walau bagaimanapun, penyesuaian ini tidak bertujuan menyeragamkan sistem secara mutlak, sebaliknya mengekalkan budi bicara hakim Syariah dalam menilai konteks kes, khususnya dalam kes nafkah dan kesejahteraan keluarga.

Kedua, model ini mencadangkan penetapan garis panduan pelaksanaan yang lebih tersusun bagi penghakiman ingkar, termasuk kejelasan tempoh tindakan susulan selepas penghakiman, kaedah penyampaian notis yang lebih sistematik, serta pemantauan pelaksanaan perintah secara berkala. Garis panduan ini bertujuan mengurangkan variasi tindakan pelaksanaan antara kes dan meningkatkan konsistensi pematuhan perintah mahkamah.

Ketiga, model ini turut mencadangkan pengukuhan mekanisme pelaksanaan melalui penggunaan kaedah penyampaian saman yang lebih efisien, pemantauan kadar pematuhan perintah, dan rekod pelaksanaan yang lebih teratur. Pendekatan ini dapat membantu memastikan bahawa penghakiman ingkar tidak hanya berakhir pada keputusan mahkamah, tetapi diikuti dengan tindakan pelaksanaan yang jelas dan berkesan.

Dari sudut asas pemikiran, model ini berpandukan kepada keperluan keseimbangan antara kejelasan prosedur dan pertimbangan konteks kes. Dalam konteks Mahkamah Syariah, prinsip maqasid al-Shari'ah dan keadilan terhadap pihak terlibat kekal sebagai asas pertimbangan hakim (Kamali, 2021), manakala kejelasan prosedur pelaksanaan seperti yang diamalkan dalam Mahkamah Sivil dapat dijadikan rujukan bagi meningkatkan keberkesanan penguatkuasaan.

Secara operasi, model ini bermula dengan pemberian penghakiman ingkar, diikuti dengan penetapan langkah pelaksanaan yang jelas, pemantauan pematuhan perintah, dan tindakan susulan sekiranya berlaku ketidakpatuhan. Pendekatan ini bertujuan mempercepat pelaksanaan perintah, mengurangkan kelewatan, dan meningkatkan kadar pematuhan tanpa menjejaskan budi bicara hakim Syariah.

Secara keseluruhan, Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar yang dicadangkan tidak mengubah prinsip asas kedua-dua sistem, tetapi menumpukan kepada penambahbaikan prosedur pelaksanaan selepas penghakiman. Dengan adanya garis panduan pelaksanaan yang lebih jelas dan tersusun, model ini berpotensi meningkatkan keberkesanan penguatkuasaan perintah mahkamah, mengurangkan ketidakseragaman pelaksanaan, serta memperkukuh keyakinan terhadap sistem kehakiman dalam konteks sistem perundangan dual di Malaysia.

Cadangan

Bagi memperkukuh Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar, beberapa cadangan praktikal dikemukakan berdasarkan dapatan kajian yang menunjukkan bahawa cabaran utama terletak pada pelaksanaan dan pematuhan perintah selepas penghakiman.

Pertama, garis panduan yang lebih jelas berkaitan pelaksanaan penghakiman ingkar perlu dibangunkan dalam Mahkamah Syariah. Garis panduan ini boleh meliputi tempoh tindakan susulan selepas penghakiman, kaedah penyampaian notis, serta langkah yang perlu diambil sekiranya berlaku ketidakpatuhan perintah. Kejelasan prosedur ini dapat membantu mengurangkan perbezaan amalan antara kes dan meningkatkan konsistensi pelaksanaan perintah mahkamah.

Kedua, prosedur penguatkuasaan perintah, khususnya perintah nafkah, perlu diperkukuh melalui suatu mekanisme pemantauan yang lebih sistematik. Mekanisme tersebut merangkumi penyelenggaraan rekod pelaksanaan yang teratur, semakan berkala terhadap tahap pematuhan penghutang penghakiman, serta pemberitahuan dan tindakan susulan kepada pihak-pihak berkaitan bagi memastikan perintah dipatuhi secara berterusan (Mohd Hazwan Ismail & Jasni Sulong, 2022; Mohd Hazwan Ismail, 2025; Mohd Hazwan Ismail & Mohd Mirza Abdul Rashid, 2026). Pendekatan ini penting bagi memastikan penghakiman ingkar tidak berakhir pada peringkat pengeluaran keputusan semata-mata, sebaliknya disusuli dengan pelaksanaan yang berkesan sehingga objektif keadilan dapat direalisasikan.

Ketiga, latihan berterusan kepada hakim, pegawai mahkamah dan pengamal undang-undang Syariah perlu diperkasa, khususnya dalam pengurusan kes penghakiman ingkar dan pelaksanaan perintah selepas penghakiman. Latihan yang memberi penekanan kepada aspek praktikal pelaksanaan kes, di samping pertimbangan konteks keluarga dan kemampuan pihak, dapat membantu mengurangkan ketidakseragaman dalam tindakan pelaksanaan.

Selain itu, pengalaman negara lain seperti Indonesia dan Mesir menunjukkan bahawa penambahbaikan prosedur pelaksanaan dan pemantauan pematuhan perintah mahkamah dapat membantu mengurangkan ketidakpatuhan dan meningkatkan keberkesanan penguatkuasaan keputusan mahkamah (Rahman & Aziz, 2026; Yusuf, 2025). Walaupun konteks perundangan berbeza, pendekatan yang menekankan kejelasan prosedur pelaksanaan dan pemantauan berterusan adalah selari dengan keperluan Mahkamah Syariah di Malaysia.

Secara keseluruhan, cadangan ini tidak bertujuan mengubah undang-undang sedia ada, tetapi menumpukan kepada penambahbaikan prosedur pelaksanaan selepas penghakiman ingkar melalui garis panduan amalan mahkamah, pemantauan pematuhan dan latihan kehakiman. Pendekatan ini lebih praktikal dan sesuai dengan kerangka Enakmen Tatacara Mal Mahkamah Syariah yang sedang berkuat kuasa.

Kesimpulan

Kajian ini membuktikan bahawa isu utama dalam pelaksanaan penghakiman ingkar di Mahkamah Syariah bukan lagi tertumpu kepada aspek peruntukan undang-undang semata-mata, tetapi lebih kepada keberkesanan pelaksanaan dan penguatkuasaan perintah selepas penghakiman. Analisis terhadap peruntukan undang-undang, amalan kehakiman dan dapatan literatur menunjukkan bahawa kelemahan dalam penyelarasan prosedur pelaksanaan boleh menjejaskan keberkesanan penghakiman serta hak pihak yang berjaya memperoleh perintah mahkamah.

Sehubungan itu, Model Harmonisasi Penghakiman Ingkar yang dicadangkan melalui kajian ini menyediakan suatu kerangka konseptual yang mengintegrasikan aspek prosedur, pelaksanaan dan penguatkuasaan secara lebih sistematis dalam pengendalian kes penghakiman ingkar. Model ini bukan bertujuan menggantikan kerangka perundangan sedia ada, sebaliknya melengkapkan pelaksanaannya melalui pendekatan yang lebih tersusun, konsisten dan berorientasikan pematuhan terhadap perintah mahkamah.

Dari sudut akademik, kajian ini menyumbang kepada pengembangan wacana mengenai penghakiman ingkar dalam undang-undang tatacara mal Syariah dengan menekankan kepentingan fasa pasca-penghakiman yang masih kurang diberikan perhatian dalam penyelidikan terdahulu. Dari sudut praktikal, model yang dibangunkan berpotensi menjadi rujukan kepada institusi kehakiman, penggubal dasar dan pengamal undang-undang dalam usaha meningkatkan kecekapan pentadbiran keadilan serta memperkukuh keyakinan masyarakat terhadap sistem kehakiman Syariah.

Secara keseluruhannya, kejayaan sesuatu penghakiman tidak hanya diukur melalui keputusan yang dikeluarkan oleh mahkamah, tetapi juga melalui tahap keberkesanan pelaksanaan dan pematuhan terhadap perintah tersebut. Oleh itu, usaha memperkukuh mekanisme pelaksanaan penghakiman ingkar merupakan langkah penting ke arah merealisasikan prinsip keadilan, kepastian undang-undang dan tadbir urus kehakiman Syariah yang lebih berkesan di Malaysia.

Penghargaan:	Penulis merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Universiti Islam Antarabangsa Sultan Abdul Halim Mu'adzam Shah (UniSHAMS) atas sokongan dan kemudahan yang diberikan sepanjang kajian ini dijalankan.
Penyataan Pembiayaan:	Kajian ini tidak menerima sebarang pembiayaan.
Pernyataan Konflik Kepentingan:	Penulis mengisytiharkan bahawa tiada konflik kepentingan berkaitan penerbitan kertas kerja ini. Semua penulis telah menyumbang kepada kajian ini dan telah meluluskan versi akhir manuskrip untuk penyerahan kepada International Journal of Law, Government and Communication (IJLGC).
Pernyataan Etika:	Kajian ini tidak melibatkan sebarang responden manusia, haiwan, atau data sensitif yang memerlukan kelulusan etika. Penulis mengesahkan bahawa penyelidikan ini telah dijalankan selaras dengan prinsip integriti akademik dan piawaian etika penerbitan yang diterima umum.
Pernyataan Sumbangan Penulis:	Semua penulis telah menyumbang secara signifikan terhadap pembangunan manuskrip ini. [Mohamad Azhan Yahya, Iswandi Harahap Burhanuddin dan Meryem Abous] bertanggungjawab terhadap pengkonsepian, metodologi dan penyeliaan keseluruhan kajian. [Noor Amni Mohd Zaki] mengendalikan pengumpulan data, analisis serta tafsiran dapatan kajian. [Nur Sarah Tajul Urus dan Mohd Hazwan Ismail] menyumbang kepada sorotan literatur, penyediaan draf, dan semakan kritikal manuskrip. Semua penulis telah membaca dan meluluskan versi akhir manuskrip sebelum penyerahan.

Rujukan

- Arab-Malaysian Finance Bhd v. Steven Phoa Cheng Loon & Ors [2003] 1 MLJ 567.
- Buang, A. H., Mat Hussin, M. N., & Daud, M. Z. (2022). Penghakiman Mahkamah Syariah Malaysia: Analisis kes-kes terpilih. *Jurnal Syariah*, 29(3), 541–566.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design* (4th ed.). Sage.
- Hashim, Z. A., & Nor, A. R. (2026). Public perceptions of procedural justice in Malaysian courts. *Journal of Legal Psychology*, 32(1), 88–105.
- Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia. (2023). *Laporan tahunan JKSM 2015–2023*. Kuala Lumpur: JKSM.
- Kamali, M. H. (2021). *Maqasid al-Shari‘ah made simple*. International Institute of Advanced Islamic Studies (IIIT).
- Mahmod, Z., & Buang, A. H. (2016). Kehakiman dan penghakiman Mahkamah Syariah di Malaysia. *Journal of Shariah Law Research*, 1(2), 201–212.
- Mahmod, Z., & Buang, A. H. (2017). Kehakiman dan penghakiman Mahkamah Syariah di Malaysia: Satu sorotan. *Journal of Shariah Law Research*.
- Mahmod, Z., & Buang, A. H. (2021). Penulisan penghakiman menurut perspektif fiqh al-qadā’ dan aplikasi Mahkamah Syariah di Malaysia. *Jurnal Fiqh*, 18(2), 379–410.
- Mohd Hazwan Ismail & Jasni Sulong. (2022), Penyelesaian alternatif runding cara kes tunggakan nafkah era pandemik Covid-19 di Mahkamah Syariah Pulau Pinang. *Journal of Muwafaqat*, 5(1), 1–16. <https://muwafaqat.uis.edu.my/index.php/journal/article/view/107>.
- Mohd Hazwan Ismail & Mohd Mirza Abdul Rashid. (2026). Pemantauan nafkah pascaperceraian di Malaysia: Analisis peranan Bahagian Sokongan Keluarga dari perspektif fekah dan undang-undang. *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, 38(1), 129–150. [https://doi.org/10.37052/kanun.38\(1\)no6](https://doi.org/10.37052/kanun.38(1)no6).
- Mohd Hazwan Ismail, Nur Sarah Tajul Urus, & Wan Jusoh, W. K. (2026). Enforcement of child maintenance arrears in Malaysian Syariah Courts: An analysis of judgment debtor summons. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*.
- Mohd Hazwan Ismail. (2025). Addressing Maintenance Arrears without Litigation: Family Support Division (BSK) Mediation as an Early Resolution Mechanism. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 15(9), 1110–1122. <https://doi.org/10.6007/IJARBS/v15-i9/26464>.
- Nur Sarah Tajul Urus. (2016). Harmonisasi undang-undang Syariah dan sivil dalam sistem perundangan di Malaysia: Satu sorotan. *Majallah Kulliyah Syariah Wal Qanun, Kolej Universiti INSANIAH (KUIN)*. 1(4), 69–82.
- Rahman, F., & Aziz, S. (2026). Comparative plural legal frameworks in Indonesia and Malaysia. *Asian Journal of Law & Society*, 11(2), 210–235.
- Said, M. H. M., Zin, N. M., Abdul Hak, N., & Md Hashim, N. (2021). An empirical study on post-divorce enforcement of court orders in Malaysia. *IIUM Law Journal*, 29(S1), 37–59.
- Said, N., Ismail, R., & Rahman, F. (2021). Challenges in enforcement of court orders in Malaysia: A legal perspective. *Malaysian Journal of Legal Studies*, 12(1), 45–67.
- Tamanaha, B. Z. (2019). *Legal pluralism explained*. Oxford University Press.
- Tan Kim Hock v. Ng Aik Yong [2015] MLJU 1234.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. Princeton University Press.
- Yusuf, K. (2025). Judicial harmonisation in dual legal systems. *International Journal of Comparative Law*, 17(3), 97–128.

- Zubaidi Sulaiman, & Buang, A. H. (2023). Validity of practice directions in judicial administration. *Kanun*, 33(1).
- Zulkipli, M. S., & Mohamad, M. N. (2025). Pematuhan perintah persetujuan sulh di Mahkamah Tinggi Syariah Selangor. *Journal of Muwafaqat*, 8(2), 55–77.
- Zulkipli, N., & Mohamad, S. (2025). Enhancing enforcement mechanisms for Islamic court orders in Malaysia. *Journal of Islamic Legal Studies*, 14(2), 88–107.